

Zes jaar geleden spoelde op het strand van Den Helder een logboek aan, dat kort daarna op mysterieuze wijze verdween. Het vormde het begin van een intrige waarvoor John le Carré zich niet zou hoeven te schamen. De kwestie leidde tot kamervragen en na de Marine Inlichtingendienst en de BVD toont ook een Noorse admiraal buitengewoon veel interesse in het document. Voor de vindsters, Harry Valkenier uit Haarlem en Pim Veltkamp uit Den Helder, is het aanvankelijke plezier vergald. "We zijn bestolen, bedreigd en onze goede naam is te grabbel gegoid."

Het logboek van een keurige spion

door HENK SCHUTTEN

DEN HELDER, 8 juni 1985. Pim Veltkamp maakt aan het eind van een werkdag nog even een strandwandeling en ziet het zand een bundel verfrommeld papier liggen, bijgehouden door een touwtje met een lakzegel. Als hij het document nader bestudeert, ziet Veltkamp geheimzinnige cijferreeksen en tabellen in cyrilisch, dus Russisch, schrift.

Veltkamp, beleidsmedewerker van de dienst welzijn van de gemeente, neemt de bundel mee naar huis. De volgende dag bespreekt hij zijn vondst met collega's. Een van hen raadt hem aan contact op te nemen met een kennis, die bij de Marine Inlichtingendienst werkt.

"Die man was meteen heel enthousiast," vertelt Veltkamp. "Het was nog Koude Oorlog, er zat een lakzegel aan en de papieren stonden vol coördinaten."

De inlichtingsofficier, ene R. Mollema, concludeert dat het gaat om een Russisch scheepsjournal en wil het document graag voor nadere bestudering meenemen. "Want," zegt hij, "we zijn al bij met een verspreiden van een Russisch schip." Mollema tekent een bewijs van ontvangst en zegt Veltkamp toe dat die de papieren eind augustus in de oude staat zal terugkrijgen. Hij zal dan ook te horen krijgen wat de bevindingen zijn omtrent de herkomst.

Het duurt echter tot oktober voordat Veltkamp het scheepsjournal terugziet.

geen wijs uit te kunnen worden. "Ze konden er niets mee. Het zou te ingewikkeld zijn," aldus Veltkamp. "Daar geloofde ik niets van. Als de Marine Inlichtingendienst na drie maanden studeren nog steeds niets uit 'zou' heeft gehaald, kan ik makkelijker de herkomst van de papieren vaststellen dan de bezuiniger."

Enkele maanden later geeft Veltkamp het logboek aan bestuurslid Everhardus van het Reddingsmuseum Doris Rijkers in Den Helder. Misschien dat hij als voormalig gemeente-archivaris van Den Helder, de herkomst van het scheepsjournal kan achterhalen.

Veltkamp belt geregeld om te informeren hoe het onderzoek vordert, maar krijgt voortdurend te horen dat men er nog niet aan toe is gekomen. De stukken liggen echter veilig opgeborgen in een kluis, verzekert Everhardus; er kan niets mee gebeuren.

Na drie jaar raakt het geduld van Veltkamp op. Hij eist zijn logboek terug, maar tevergeefs. "De ene keer lagen de stukken vanwege een verhuizing in een doos opgeborgen, de andere keer was de beheerder van de kluis onvindbaar. Er was altijd wel wat."

Op 28 juli 1989 meldt Everhardus zich met het scheepsjournal. Veltkamp ziet echter onmiddellijk dat het niet het logboek is dat hij bij het Reddingsmuseum heeft afgegeven. "Niemand wist dat wij de papieren gekopieerd hadden. Dit was een logboek van een ander schip, een koopvaardijship. Bovendien ontbrak het lakzegel."

De curieus gang van zaken wekt ook de belangstelling van Harry Valkenier, leraar te Haarlem en een goede vriend

van Veltkamp. Via wat speurwerk komen de papieren terecht bij een van oorsprong Russische mevrouw in Amsterdam, die vroeger op een Amsterdamse werf heeft gewerkt. Zij meent uit de gekopieerde bladzijden te kunnen opmaken dat het gaat om het logboek van een oorlogsschip, en wel een onderzeer, wat ze afleidt uit de melding van het aantal schroefomwentelingen in het logboek.

Valkenier en Veltkamp komen steeds meer tot de conclusie dat ze iets interessants in handen hebben. Met behulp van een atlas stellen ze vast dat de coördinaten in het scheepsjournal betrekking hebben op de kust van Angola, toentertijd een belangrijke ankerplaats voor de Russische marine. Het boek bevat bovendien cijfers die veel weg hebben van lengte- en breedtegraden, die weer lijken te verwijzen naar de Zweedse Scherpenkust, een geliefd domein van Russische - en andere - onderzeers.

Al fantaserend ontwikkelen de twee vrienden de theorie dat het logboek wellicht toebehoort aan een Russische onderzeer die - per ongeluk, natuurlijk - tijdens een bombardement zijn dieptebommen zou zijn geraakt in de territoriale wateren van Zweden. Tot hun oog valt op een bespreking van het boek *Soviet Submarine Operations in Swedish Waters* van de Amerikaanse wetenschapper Milton Leitenberg.

De Amerikaan geeft in zijn boek een opsomming van het aantal Sovjetonderzeers dat gedurende de periode 1980-1986 in de territoriale wateren van Scandinavië is gezien.

rucht incident dat plaatsvond in oktober 1981 toen een Russische onderzeerboot van de Whiskey-klasse vlakbij de marinebasis Karlskrona in Zuid-Zweden op de rotsen liep. Het schip moest boven water komen en werd door de Zweden gepraaid. Volgens de Russen zou het gaan om een navigatiefout, maar de Zweedse marine zag deze schending van de territoriale wateren als een duidelijk geval van spionage. Het gevolg was een protest-nota waarin de Zweden eisten dat soortgelijke schendingen in het vervolg niet meer zouden voorkomen. De Sovjetautoriteiten wezen de eis af, met als argument dat ze redelijkerwijs nooit konden garanderen dat er geen ongelukken zouden gebeuren. Na het schip uitvoerig te hebben geïnspecteerd, lieten de Zweden het weer vertrekken.

Dieptebommen

Volgens Leitenberg hebben de Russen daarna hun spionageactiviteiten gewoon voortgezet. In de periode 1980-1986 zouden bijna tweehonderd keer Russische onderzeers voor de Scandinavische kusten zijn gesignaleerd. Daarbij gaat het volgens Leitenberg om gespecialiseerde commando-eenheden die opdracht hebben kustinstallaties van de marine te vernietigen zodra er oorlog uitbreekt. Niet zelden is tijdens de jacht op deze duikboten gebruik gemaakt van dieptebommen.

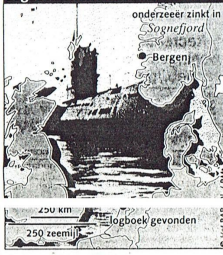
In zijn boek maakt Leitenberg in enkele regels melding van een soortgelijke jacht die drie Noorse Patriottenvliegtuigen eind mei 1985 zouden hebben gemaakt op een Russische onder-

Harry Valkenier

FOTO FRANS NIEUWENBURGHET PAROOL

Logboek zwerft meer dan 1000 km

zeer die in de Sognefjord was gesignaleerd. Als Valkenier en Veltkamp dit lezen, kijken ze elkaar eens aan. Die zoekactie had plaats twee weken voordat het logboek op het strand van Den Helder werd gevonden. Wellicht was 'hun' onderzeer tijdens die actie met dieptebommen bestookt en had een van de bommen doel getroffen.

Intussen is dan ook de belangstelling gewekt van de media. Op kosten van de VPRO mogen Valkenier en Veltkamp in het radioprogramma *Het Gebouw* onberispelijk bellen in een poging de waarheid rond het mysterieuze logboek te achterhalen. De twee besluiten de methode van de omgekreepte bewijstels toe te passen.

"We gingen na welke schepen er de afgelopen jaren waren vergaan, zodat we op die manier konden afspelen welke vaartuigen het in elk geval niet kunnen zijn geweest," verduidelijkt Valkenier.

Volgens Lloyd's in Londen werden er geen Russische schepen vermist in de jaren 1980 tot 1985. Valkenier: "Dat hebben we gecheckt bij de Kustwacht en alle andere mogelijke instellingen die zich met dat onderzoek bezighouden. Vervolgens hebben we de Russische ambassade gebeld. Nadat we eerst van het kastje naar de muur waren gestuurd, werden ze wat onvriendelijk. De glasnost was daar kennelijk nog niet doorgedrongen."

Omdat ze via de officiële weg voortdurend aan het lijntje worden gehouden, besluiten Valkenier en Veltkamp in een

dolle bui het stadhuis in het Noorse Hønganger maar eens te bellen. Valkenier: "Hønganger ligt gunstig aan de Sognefjord. Misschien dat mensen daar iets gehoord of gezien hadden. Sommigen bleken inderdaad van het incident op de hoogte, maar verwezen ons door naar de dichtstbijzijnde marinebasis. Uiteindelijk kregen we een hoge militair in Stavanger aan de telefoon, die vreselijk begon te zweten toen wij gerichte vragen stelden. Hij wist meteen waar het over ging."

De militair wilde echter het incident bevestigen noch ontkennen. Hij gaf na enige aandringen toe dat de informatie classifed was en gaf de Nederlanders het privénnummer van de commandant van

prytz.

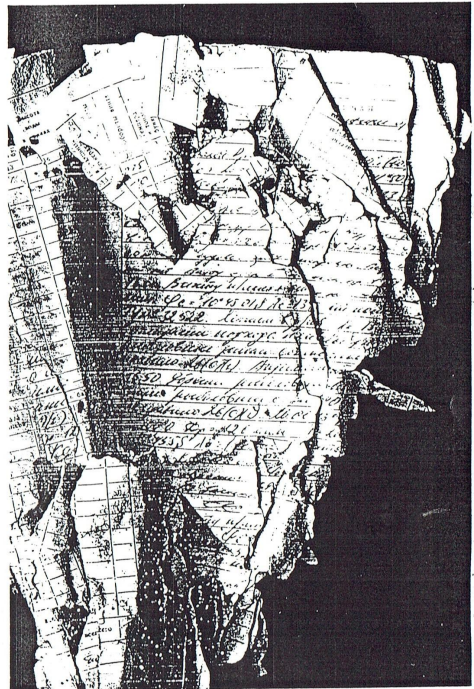
Valkenier: "Wij gingen meteen op de bluf door hem te feliciteren met het succesvolle bombardement. Maar de admiraal hield vol dat er in 1985 nooit sprake was geweest van een incident in de Sognefjord. Waarop wij antwoordden dat hij dan wel niet geïnteresseerd zou zijn in ons logboek. Dat was hij dus wel."

En passant deelde het duo de admiraal mee dat zijn ondergeschikten al min of meer hadden bevestigd dat het Sognefjord incident wel degelijk had plaatsgevonden. Valkenier: "Een paar dagen later belde de admiraal me 's avonds op met de vraag of er ook bandopnamen waren van de gesprekken met zijn ondergeschikten. We konden hem geruststellen. De geluidskwaliteit was uitstekend."

Na het telefoongesprek met admiraal Prytz blijkt er - waarschijnlijk vanuit Noorwegen - naar het Nederlandse ministerie van binnenlandse zaken een telex te zijn verstuurd. Wie toch die meneer Valkenier was van *Dutch Radio* die van overal naar die verdwenen onderzeer aan het informeren was?

De gebeurtenissen nemen vervolgens een bizarre wending. Als Harry Valkenier bij de bakker op de hoek zijn buurvrouw tegenkomt, valt er opeens een akelige stilte in de winkel. Navraag leert dat de politie bij de buurtebewoners inlichtingen over hem heeft ingewonnen.

Kort daarna meldt zich bij de woning van Valkenier iemand die zich voorstelt als meneer Koops van de Haarlemse politie. "Er was volgens Koops iets met mijn broer. Ik laat hem binnen en hij begint me opene allerlei vragen te stellen over mijn financiële situatie."

Kopie van bladzijden uit het logboek

Na enig aandringen geeft Koops toe tot de Politie Inlichtingen Dienst - een soort voorpost van de Binnenlandse Veiligheids Dienst - te behoren. Valkenier begint zich steeds meer op te winden. Hij voegt de Haarlemse politiemann toe dat ze bestijds van marine-officier Mollema een bekende Nederlander hebben gemaakt en dat ze niet zullen chromen hetzelfde met hem te doen. Koops laat weten in dat geval 'over lijken' te zullen gaan.

In een brief aan minister Dales van binnenlandse zaken beklagt Valkenier zich vervolgens over de manier waarop zijn privacy wordt geschonden. Hij eist inzage in het dossier dat de BVD over hem heeft aangelegd.

BEUWEN

In haar antwoord op de brief zegt de minister het te betreuren dat de ambtelijke manier van de BVD wordt behandeld voor Valkenier bedreigd was. Over de reden voor het bezoek van PID'er Koops zegt ze het volgende:

"Ten aanzien van de aard en de strekking van de opdracht kan ik u meedelen dat naar aanleiding van de publiciteit rond het verdwenen logboek de vraag was opgekomen of u wellicht over voor de BVD relevante informatie zou kunnen beschikken. Bij de PID-Haarlem is vervolgens geïnformeerd of u daar bekend was. Ongetwijfeld mede veroorzaakt door de toentertijd tichtschietsende communicatie tussen de dienst en de PID-Haarlem, heeft de betreffende ambtenaar hierop gemeend het eerdergenoemde onderzoek te moeten instellen en een gesprek met u te moeten aangaan. De activiteiten van de PID-Haarlem waren onnodig en hadden achterwege dienen te blijven."

Ondanks deze spijtbetogenis kan van inzage in het dossier geen sprake zijn, deelt de minister mee. Regels zijn nu eenmaal regels, en de BVD kan alleen dat effectief functioneren als werkwijze en kennisniveau onbekend blijven.

Valkenier besluit daar geen genoegen mee te nemen en begint met zijn advocaat Henk Gaasbeek een arab-procedure om zijn dossier alsnog boven water te krijgen. In de tussentijd krijgt hij echter te horen dat zijn dossiers zijn vernietigd. "Een heel rare zaak natuurlijk. Het proces loopt nog en ondertussen vernietigt de aangeklaagde de bewijsstukken."

Aangezien de Nationale Ombudsman sinds kort het recht heeft BVD-dossiers in

te zien om te onderzoeken of ze op een zorgvuldige manier tot stand zijn gekomen, heeft Valkenier ook bij deze instantie geprobeerd zijn gelijk te halen. Enkele dagen geleden liet de Ombudsman echter weten de klacht niet ontvankelijk te achten, omdat de arab-procedure nog steeds loopt.

Bestuursleden en medewerkers van het Reddingsmuseum in Den Helder worden binnenkort gedagvaard voor een getuigenverhoor dat volgende maand moet plaatsvinden.

Het kamertlid Willems (Groen Links) heeft enkele maanden geleden vragen gesteld over de ontvreemding van het logboek, waarop de ministers Lubbers,

almhooft, van wijzen is vakeren is niet van geworden. "Ook zij blijven zich formeel opstellen."

Opmerkelijk is dat de vinder van het logboek, Pim Veltkamp, tot dusver door de autoriteiten met rust lijkt te worden gelaten. "Ik heb nog nergens last van gehad," zegt hij grinzend, om daar direct aan toe te voegen dat het heel goed mogelijk is dat ook van hem een dossier is aangelegd, zonder dat hij dat weet.

Het kan trouwens allemaal nog gekker, vertelt Veltkamp. Onlangs maakte hij met zijn broer een wandeling langs het zelfde strand waar hij eerder het logboek had aangetroffen. "We gaan effe een documentje ophalen, zeiden we voor de gen tegen elkaar. En, het is te idioot voor woorden, wat vinden we daar op het strand? Een honderd pagina's tellend handboek van een Britse onderzeerboota-ger."

Valkenier: "En fatsoenlijk als wij zijn, hebben we dat niet meteen aan trak verocht, maar direct aangehouden aan de BVD - tijdens een geboende zitting op het ministerie van binnenlandse zaken waarvoor trouwens alleen maar onze advocaat was uitgenodigd. De BVD gelooft ons niet. 'Als dat waar is kunnen we wel een filiaal op het strand van Den Helder openen', zeiden ze."

"Dit is het handboek nog steeds bij Valkenier thuis."

De Haarlemmer kan er nog steeds om lachen. "Maar ik ben bestolen, bedreigd en geïntimideerd en mijn goede naam is door het slijk gehaald," verzucht hij. "En op grond daarvan eigenlijk? Ik weet niet hoe ik het fatsoenlijker had moeten aanpakken."

BUITENLUCHT

door PETER VAN STRAATEN

Ronduit hinderlijk

door de dorpsbewoners met een zeker respect behandelde want hij gedroeg zich als een intellectueel, wat hij in hun ogen ook was, natuurlijk. Ooit had hij twee boeken geschreven en hij leerde nog steeds op dat succes, het waren destijds bijna bestellers geweest. Maar dat was lang geleden.

Dat was dan ook het eerste wat al die weekendbewoners tegen elkaar zeiden: "Verrek, leeft die nog. Dat was toch...?"

Nou, hij leefde nog.

Het klaverjassen gaf hij er aan, hij bleef thuis, want Dora en Onno kwamen vrijdags met de kinderen in en Han en Diny met de hond en na een tijdje had ook de jonge

aankomende schrijver Dolf een boerderij gekocht en die wilde best wel met de oude meester van gedachten wisselen.

Het werd er gezellig.

Iets te gezellig, vooral de vrouwen vonden dat ze kwamen daar toch vooral voor de buitenlucht en de rust en als het turbulente leven met drank en laat opblijven van Amsterdam ook al gewoon doorging in het weekend - dat was niet de bedoeling geweest - toen ze dat huisje zochten.

Ze probeerden hem te mijden, maar dat viel niks mee.

Vrijdags, aan het eind van de middag lep hij, in zijn trage dronken toestand, het huisje af en dan stond hij bij de brug de weekendbewoners op te wachten.

Hal Komen jullie buiten spelen? De jenever staat koud, hoor. Als jullie nou eerst bij mij en dan bij de Dora was de eerste. "Jim, we zijn een beetje moe. We gaan liever meteen naar ons huis. Misschien later op de avond..." En daarna volgden de anderen, die durfden toen ook te zeggen dat ze liever eerst een tijdje alleen waren, als je het niet erg vindt, Jim, laten we middag voor zondagmiddag afspreken. Zondagmiddag, kom dan zondagmiddag thee bij ons drinken.

Zijn die er.

Hij liet zich niet uit het veld slaan. Weer of geen weer, vrijdagmiddag stond hij bij de brug.

"Hallooo."

"Zijn jullie daar eindelijk?"

"Waar waren jullie nou, vorig weekend?"

"Ik heb jullie gemist."

Binnen een jaar vonden ze hem niet leuk meer, zoals in het begin, die gekke Jim, en ook niet meer zelig, die arme Jim, maar ronduit hinderlijk.

"Staat 'er maar weer?"

"Ja, hoor."

